

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)
Освітній рівень

«СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ ТА СІМ'ЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ РИЗИК ВІДМОВИ ВІД ДИТИНИ»

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка

Назва освітньої програми

Спеціалізація Соціальна педагогіка

Назва спеціалізації

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка II курсу, група СРЗМ-22-1

Підпис

Крістіна ТЕСЛИК

Ім'я, прізвище

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент _____

науковий ступінь, вчене звання

Юлія ОВОД

Підпис

Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор _____

Підпис

Юрій БРИНДІКОВ

Ім'я, прізвище

_____ 2023 р.

Хмельницький, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ ТА СІМ'ЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ РИЗИК ВІДМОВИ ВІД ДИТИНИ	10
1.1 Сутність відмови від дитини як соціального явища	10
1.2 Типові проблеми та труднощі жінок та сімей, які мають ризик відмови від дитини	14
1.3 Особливості діяльності соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини.....	19
Висновки до розділу.....	27
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВІДМОВИ ВІД ДИТИНИ ЖІНКАМИ ТА СІМ'ЯМИ	29
2.1 Дослідження показників батьківського потенціалу.....	29
2.2 Тренінг формування навичок відповідального батьківства «Батьківство в радість»	37
2.3 Науково-практичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини	46
Висновки до розділу.....	52
ВИСНОВКИ.....	54
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	57
ДОДАТКИ.....	63
ДОДАТОК А «Анкета для батьків»	63
ДОДАТОК Б Методика «Вимірювання надії»	64
ДОДАТОК В Методика «Життєві цінності» (автор Н. Шевченко)	66

ВСТУП

Одним із джерел соціального сирітства у сучасному суспільстві є ранні відмови від новонароджених дітей. Ще декілька десятиліть тому такому феномену не надавалося важливого значення, оскільки це явище не набуло таких масштабів.

Проблема відмови матері та сім'ї від дитини – розповсюджене соціальне явище. Провідну роль у формуванні відповідального батьківства відіграють соціальні фактори.

За статистикою близько 1 % новонароджених щорічно залишаються без піклування батьків вже в пологових відділеннях, де від них відмовляється мати і слід відмітити, що невелика кількість залишають дитину через її хворобу.

Соціальна робота щодо попередження відмови від новонароджених дітей, яка здійснюється на державному рівні через систему заходів підвищення якості життя, мінімізацію факторів соціального ризику, створення умов для реалізації принципу соціальної справедливості, здійснюється як в нашій державі так і в зарубіжних країнах різноманітними формами та методами.

Соціальна робота є необхідним підґрунтям для успішного здійснення всіх інших видів діяльності: психологічної, медичної та соціально-педагогічної.

Для зменшення кількості відмов від новонароджених дітей державою запроваджуються та реалізуються комплексні та цільові програми соціальної роботи, які надають можливість створити умови для нейтралізації та скорочення причин, що породжують соціальне сирітство, оптимізувати сімейну політику та соціальний захист дитинства, надати перевагу сімейному вихованню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створити необхідні умови що дозволяють дітям-сиротам реалізувати власне право на освіту, здобування

професії, житло, якісну медичну допомогу, активно залучати благодійні, та громадські щодо попередження та подолання причин відмови від дітей.

Такі програми передбачають комплексну систему об'єднання зусиль різних закладів соціальної сфери з метою вирішення завдань, координація заходів, технологій роботи з питань захисту прав неповнолітніх.

Провідна роль в забезпеченні роботи з дітьми, які потребують державної підтримки належить соціальним працівникам. Основним їх завданням є забезпечення ефективної взаємодії можливостей усіх установ та організацій в інтересах захисту прав дітей.

Проблема відмови жінки чи сім'ї від дитини є одна із найбільш складних завдань дослідження в соціальній роботі та психології як в практичному, так і у теоретичному аспектах.

Вивченням материнства як соціально-культурного феномену займалися такі вчені як Т. Кисельова, В. Раміх; створення умов для розвитку дитини розглядали Р. Овчарова, Г. Філіппова; самотнім матерям присвячені праці Е. Матвеева, Г. Радчук та інших. Причинами виникнення проблем материнства займалися такі науковці як Т. Гурко, М. Киблицька. Проблеми відмови від дітей проаналізовано в роботах В. Брутмана, А. Варги, М. Радіонової.

Саме тому дослідження соціальної роботи з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини належить до актуальних, важливих та не достатньо вивчених проблемних питань професійної діяльності соціального працівника..

Об'єкт дослідження – соціальна робота з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини

Предмет дослідження – особливості роботи соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають намір відмовитися від дитини.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально визначити особливості соціальної роботи з жінками та сім'ями, які мають намір відмовитися від дитини, а також розробити тренінг формування навичок відповідального

батьківства та науково-практичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано наступні **завдання дослідження**:

- 1) здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми запобігання відмовам від дітей раннього віку;
- 2) охарактеризувати особливості роботи соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини та окреслити основні проблеми та труднощі, що спонукають жінок відмовитися від дитини;
- 3) дослідити показники та рівень батьківського потенціалу;
- 4) розробити тренінг формування навичок відповідального батьківства та науково-практичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини.

Методи дослідження: *теоретичні:* (систематизація та аналіз наукової літератури, порівняння та узагальнення даних); *методи математичної обробки результатів дослідження* (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження) та *емпіричні:* (метод спостереження, метод бесіди, Анкета для батьків з метою отримання відомостей, надання практичних порад і прийняття ефективних рішень щодо подолання складних життєвих обставин та запобігання відмові від дитини, Методика «Вимірювання надії», Методика «Життєві цінності» (автор Н. Шевченко).

Практичне значення роботи полягає у розробці тренінгу формування навичок відповідального батьківства «Батьківство в радість» та науково-практичних рекомендацій соціальним працівникам щодо роботи з жінками, які мають ризик відмови від дитини.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі державного закладу «Хмельницького обласного соціального центру матері і дитини». У дослідженні прийняли участь 6 жінок різного віку.

Апробація результатів дослідження За матеріалами дослідження опубліковано наукову статтю: Ю. В. Овод, К. О. Бартківа. Особливості діяльності соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини. Актуальні питання соціальної роботи: надбання, проблеми, перспективи Збірник наукових праць студентів та викладачів / голова редколегії **Бриндіков Ю.Л.**; відповідальна за випуск Синюк Н.В./ Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. – Випуск другий – Хмельницький: ФОП Юрчук О.М, 2023. – 160 с. с.13-19; доповідалась за темою дослідження на Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Особистість у фокусі соціогуманітарних, педагогічних та психологічних наук» (26 – 27 жовтня 2023 р) Полтава – Лубни – Миргород. Тема доповіді: «Основні ризики та рекомендації щодо роботи з жінками, які мають ризик відмови від дитини» та отримала сертифікат і позитивні відгуки.

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, 2 розділів, висновків, переліку джерел посилань (43 найменування, з них 1 – зарубіжне), 7 таблиць, 5 рисунків, 3 додатків (на 5 сторінках). Загальний обсяг магістерської роботи – 67 сторінки (62 сторінок – основний текст)

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ ТА СІМ'ЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ РИЗИК ВІДМОВИ ВІД ДИТИНИ

1.1 Сутність відмови від дитини як соціального явища

Відмова від дитини – це крик про допомогу. З точки зору соціальної роботи важливо з'ясувати, які матері залишають власних дітей, що спонукає їх до такого кроку та найголовніше – які методи боротьби із даним явищем.

З точки зору діючого законодавства існує ряд законів та програм щодо підтримки прийомних сімей. Але недостатньо уваги приділено питанню попередження соціального сирітства та важливості залишитися дитині у рідній сім'ї.

Станом на сьогодні це одне із основних завдань соціальної роботи, оскільки завжди були, є та будуть діти, які не залишаються поза увагою суспільства. Зазвичай зрозуміло в чому полягає суть діяльності соціального працівника щодо запобігання відмові від дитини.

В першу чергу необхідно працювати над тим, щоб попередити ризик відмови матері від дитини, а також здійснювати заходи з підтримки таких сімей. Відмова від дитини – це травма і для матері і для дитини також. Минулий життєвий досвід жінки, розпочинаючи від моменту її народження, а також дитинство та юність, до появи у неї власної дитини – усі ці чинники мають вплив на процес порушення формування відповідального батьківства [29].

В нашому суспільстві така поведінка майбутньої матері характеризується як девіантна. Згідно статистики, зазвичай від дитини відмовляються жінки віком від 16 до 25 років в силу наступних *обставин*:

- не перебування в офіційному шлюбі;
- відсутність постійного місця роботи;
- відсутність житла;
- низький рівень загальної та професійної освіти;

- нездоровий спосіб життя;
- народженні у нестабільних сім'ях з порушеними дитячо-батьківськими відносинами;
- виростили у неповних сім'ях з низьким матеріальним забезпеченням та культурним розвитком.

Умовно можна виділити два портрети жінок, які входять до групи ризику:

1. молоді дівчата без освіти з невизначеними особистісними відносинами;
2. жінки старшого віку, які перебувають у шлюбі, але такі стосунки не достатньо благополучні[6].

Існує думка про те, що відмовляються від першої дитини, однак, як свідчить практика, близько 30% залишених дітей – це третя або четверта дитина, а не перша. Тобто попередніх дітей виховують, а цих не можуть або не хочуть.

На перший погляд здається, що немає домінуючої групи причин відмови від дитини, однак практика свідчить про те, що майже половина випадків відмови в тій чи іншій мірі пов'язана із тим, що жінка не отримує підтримки від сім'ї.

Матеріальні труднощі є причиною відмови від дитини у близько 15% випадків, тобто лише у цих ситуаціях після отриманої допомоги від соціальних служб та держави жінки залишають дитину, в інших – проблема шляхом виплати матеріальних коштів не вирішується.

Допомога соціального працівника на даному етапі є надзвичайно важливою, оскільки навіть найменша підтримка призводить до того, що жінка замислюється перед прийняттям рішення, вона відчуває, що є хтось, кому не байдуже, хто прийде на допомогу та підтримає[11].

Неготовність до материнства у жінок формувалася внаслідок зневажання основними потребами такими як неповноцінне харчування, відсутність відчуття безпеки, потреба в одязі, потреба в любові, турботі та відсутність відчуття приналежності до родини. Дехто із жінок став жертвою чи свідком фізичного або

психологічного насилля, пройшов через приниження, суворе ставлення зі сторони батьків, хтось виховувався у неповній сім'ї або в дитячому будинку, що стало причиною для несформованої моделі справжньої гармонійної сім'ї.

Внаслідок таких життєвих обставин у жінок формується своєрідна поведінка з низьким рівнем толерантності до відкритих форм агресії, тому власні життєві конфлікти вони вирішують в агресивній формі та є агресивними по відношенню до власних дітей.

Згідно нормативно правових актів, які регулюють питання соціальної підтримки різних категорій сімей з дітьми, в тому числі і сімей, що мають ризик відмови від дитини, а саме Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та іншими підзаконними актами, надаються різноманітні види допомоги та соціальної підтримки сім'ям з дітьми.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року №866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» регламентується порядок дій цих органів щодо виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі ті, які залишилися без батьківського піклування, надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, тимчасового влаштування таких дітей. Згідно даного документу проводиться інформування медичними працівниками служб у справах дітей та соціальні служби щодо залишеної дитини та матері, яка написала відмову[17].

Працівники центру соціальних служб мають з'ясувати усі обставини відмови, причини, а також здійснити усі можливі заходи щодо зміни прийнятого рішення. Даний документ також передбачає затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дітей.

Наступним документом, який регулює соціальну роботу щодо запобігання відмовам від дитини є Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 року

№879 «Про затвердження Типового положення про соціальний центр матері та дитини». Відповідно до Постанови здійснюється контроль діяльності центрів матері та дитини, а також визначені мета та завдання соціальної роботи, умови зарахування до закладу, надано перелік осіб, які мають можливість скористатися послугами центру, порядок та підстави ля відрахування з центру [18].

Наказ Державної соціальної служби від 10.06.2011 року №23 «Про затвердження Стандарту надання соціальних послуг центром матері та дитини» передбачає вимоги до змісту, процесу та обсягу надання послуг стаціонарно вагітним жінкам та жінкам з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та мають ризи відмови від дитини; описано перелік послуг центру, що надаються, а саме: соціально-медичні, побутові, психологічні, соціально-педагогічні та допомога у соціалізації. Чітко зазначається перелік документації, яку має вести центр та вимоги до її заповнення. Визначаються основні показники якості послуг, які надає центр матері та дитини [21].

Наказ Державної соціальної служби Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29.10.2010 року №61 «Про затвердження інструкції щодо здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціальної роботи з профілактики раннього соціального сирітства у пологовому стаціонарі» регламентує наступні питання:

- зміст та етапи роботи з жінками, які мають намір або ризик відмови від дитини;
- форму звітності та бланки документування проблеми;
- перелік об'єктів соціальної роботи щодо профілактики соціального сирітства;
- перелік послуг для жінок;
- вимоги до фахівців соціального супроводу та патронажу [20].

Соціальна робота з даною категорією жінок та їх сім'ями заснована на принципах міжвідомчої взаємодії оскільки до вирішення таких проблем залучаються представники органів влади та місцевого самоврядування, центри соціальних служб та заклади охорони здоров'я.

Усі соціальні послуги з метою запобігання відмові від дитини надаються у таких закладах:

- жіночих консультаціях;
- консультаційних центрах в пологових відділеннях;
- дитячих поліклініках;
- соціальних центрах матері та дитини;
- центрах соціальних служб;
- закладах соціального обслуговування та соціального захисту;
- кризові центри, кризові кімнати;
- центри соціальної підтримки сім'ї та дітей;
- громадських та благодійних організаціях [12].

Отже, законодавством України передбачено ряд заходів та установ системи соціального захисту жінок та сімей, які потрапили у складні життєві ситуації щодо реабілітації, виховання та догляду за дитиною з метою подолання кризи та відновлення здатності повноцінно виконувати батьківські обов'язки.

1.2 Типові проблеми та труднощі жінок та сімей, які мають ризик відмови від дитини

Однією із перших і найпоширеніших проблем серед жінок та сімей, які перебувають у групі ризику стосовно наміру відмовитися від власної дитини є *проблеми психологічного характеру*.

Серед найпоширеніших соціальними працівниками та психологами виділяють наступні:

- соціальна незрілість, коли поведінка людини не відповідає віковим нормам, труднощі емоційно-вольової сфери, неспроможність керувати власними почуттями та емоціями, невміння приймати самостійні рішення;
- прагнення перекладати відповідальність за власні вчинки на інших;
- високий рівень психологічної травматизації;
- занижена самооцінка;
- наслідки проживання в закладі інтернатного типу;
- алкогольна чи/та наркотична залежність [35].

Ще однією групою труднощів, які потребують уваги та розгляду є *соціальні проблеми*. До них належать:

- бідність та низьке матеріальне становище;
- відсутність місця роботи;
- самотність;
- багатодітні сім'ї;
- відсутність належних умов проживання;
- відсутність уявлення про модель сім'ї;
- відсутність прихильності до дитини, відсутність материнського інстинкту;
- низький виховний потенціал жінки та сім'ї;
- відсутність документів і т. д [17].

На основі аналізу літератури з теми дослідження, можна виділити наступні *індикатори ризику* відмови від дитини віком до двох років:

- непорозуміння із партнером та небажана вагітність;
- вагітність в доволі ранньому віці;
- відсутність підтримки зі сторони батька дитини;
- дитина сприймається як перешкода на шляху до самореалізації;

- постійні вагання майбутньої матері з приводу залишення дитини чи ні;
- досвід попередніх відмов від дітей;
- високий ризик народження дитини із складними захворюваннями;
- досвід жорстокого поводження зі сторони власних батьків;
- постійні зміни місця проживання;
- жінка не перебуває на обліку протягом вагітності;
- наявні емоційні проблеми;
- низький рівень інтелектуальних можливостей як причина неналежного виконання батьківських обов'язків;
- протягом вагітності ігнорування власного стану, не дотримання рекомендацій лікарів [14].

Серед перерахованих індикаторів особливої уваги заслуговує вагітність в доволі ранньому віці, тобто юне материнство. Віковий фактор є ключовим у питанні підготовки до відповідального батьківства. Виділяють наступні причини юного материнства, які зображені на рисунку 1.2

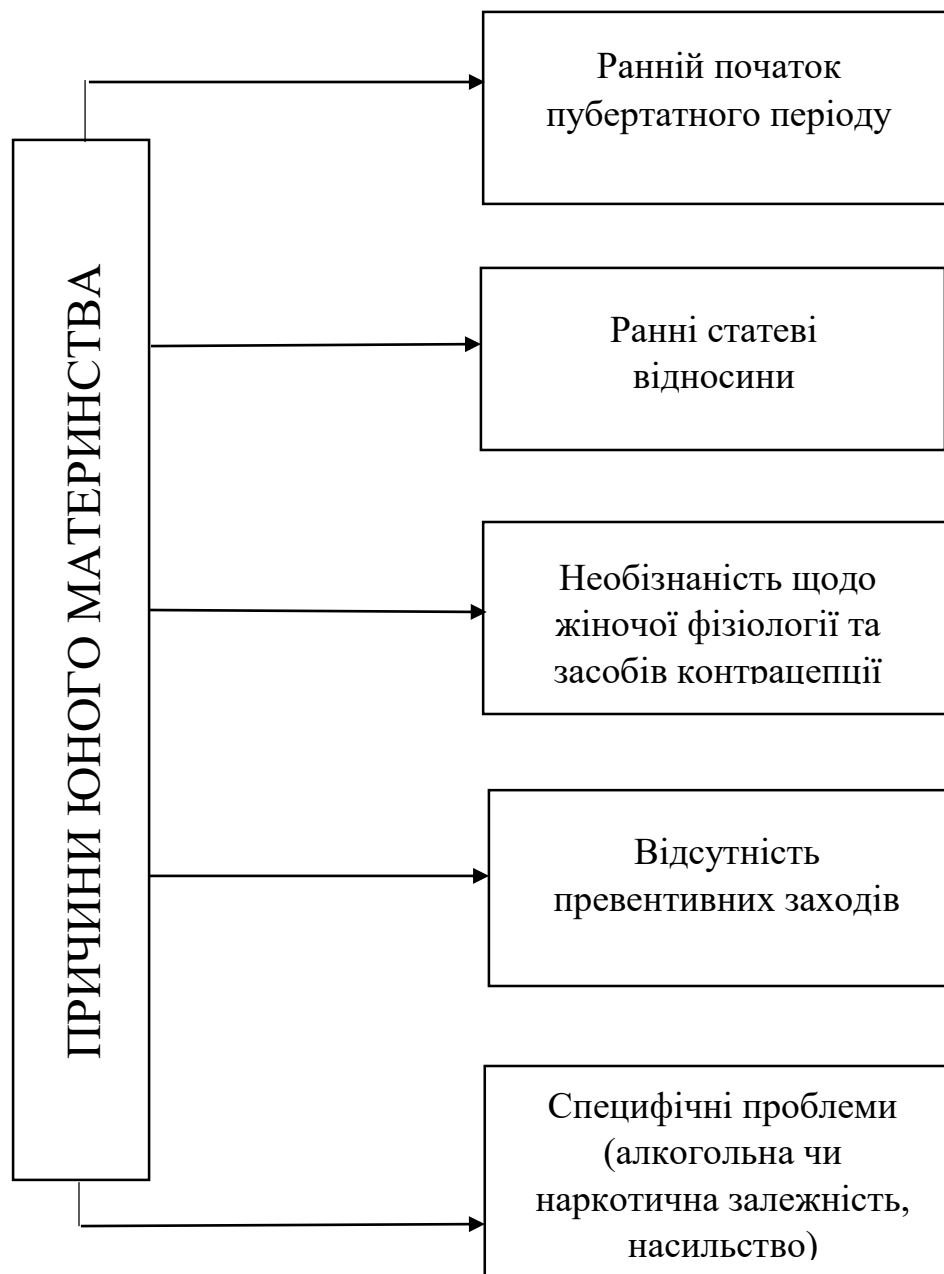

Рисунок 1.1 – Причини раннього материнства

Основними проблемами раннього материнства є:

- фізіологічна незрілість що призводить до багатьох ускладнень під час пологів та захворювань у новонародженого;
- емоційна незрілість;
- несформована позитивна модель батьківської поведінки;

- відокремлення від ровесників у важливий період їх становлення та соціалізації;
- неможливість навчання у школі та відсутність засобів до існування;
- страх реакції батьків щодо раннього материнства;
- конфлікти з родичами та проведення часу у асоціальних компаніях;
- можлива агресія стосовно майбутньої дитини як джерела «зруйнованого» життя [22].

Саме тому найпоширенішими причинами відмови від дитини у ранньому віці є: неготовність нести відповідальність за інше життя, недостатність соціальної підтримки, скрутне матеріальне становище, відсутність освіти та роботи, складні життєві обставини.

Вирішальна та значуща роль у вирішенні даної проблеми належить бесіді із жінкою. Важливою умовою для її проведення є затишна обстановка, яка сприяє відвертості та формуванню довірливих стосунків. Обов'язковою умовою є присутність дитини поряд із матір'ю. На початковому етапі розмови слід чітко сформулювати усі наслідки як для матері так і для дитини, надати необхідну інформацію стосовно належної державної допомоги, необхідних юридичних та соціальних послуг, усіма засобами домогтися позитивного погляду на ситуацію та реалістично оцінити власні можливості та майбутнє, надати жінці можливість відчувати допомогу та підтримку.

Під час першої розмови із жінкою слід досконало оцінити її емоційний стан, її ставлення до проблем, провести оцінку потреб та визначити необхідні види соціально-психологічної допомоги [29].

В разі виявлення жінкою бажання відмовитися від дитини алгоритм діяльності соціального працівника має наступний вигляд:

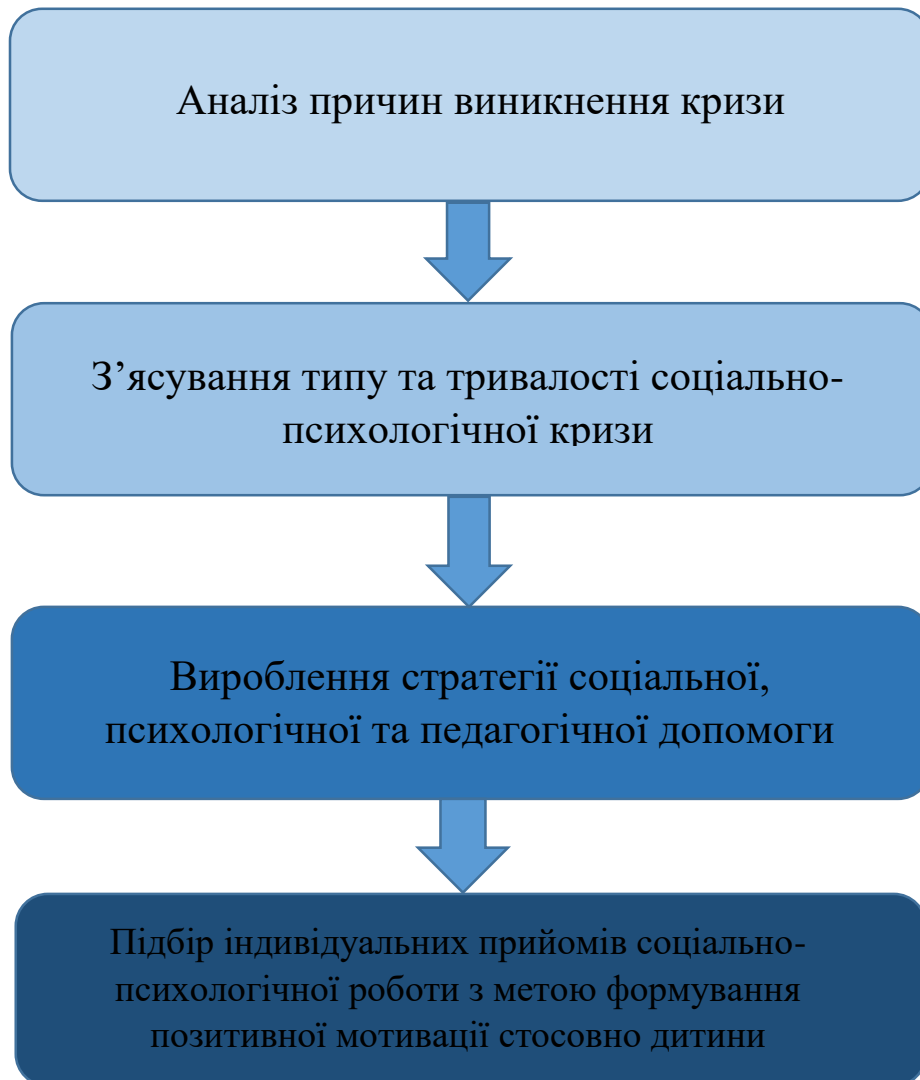

Рисунок 1.2 – Алгоритм діяльності соціального працівника в ситуації відмови жінкою від майбутньої дитини

1.3 Особливості діяльності соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини

Проблема відмови від дітей одразу після народження є однією із актуальних для сучасного суспільства, але нажаль, вона ускладнена тим, що відсутні ефективні шляхи її подолання. Станом на сьогодні першочерговими заходами щодо зацікавлення сім'ї у вихованні дитини на державному рівні є матеріальна підтримка, але не менш важливою є державна сімейна політика, що спрямована на закріплення статусу благополучної сім'ї шляхом відродження сімейних традицій та на профілактику девіантної поведінки стосовно дітей.

Деякі жінки залишають дитину у перинатальному центрі та не несуть за це жодної відповідальності; інші залишають на вулиці одразу після виписування і тоді таку дитину направляють у будинок малюка, а згодом у дитячий будинок.

Варто відмітити той факт, що зазвичай дітей залишають у великих містах, оскільки у селах та селищах міського типу ще збережені традиційні уявлення про сімейні цінності та жінка входить до певного соціуму, який потім її буде засуджувати за залишену дитину, але такі випадки трапляються не часто. Або ж такі жінки намагаються приховати власну вагітність від родичів, та їдуть народжувати у великі міста, щоб потім там дитину залишити [28].

Важливим кроком у проведенні ефективної політики у сфері стимулювання репродуктивної поведінки є врахування соціальних, медичних, економічних та психологічних чинників життєвих обставин жінок як до так і після народження дитини. Дана проблема являється предметом обговорення багатьох фахівців в різних галузях. Однак немає чіткого визначення комплексної оцінки впливу соціальних факторів на прийняття рішення про відмову від дитини та єдиного вірного шляху до вирішення даної проблеми [30].

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження [31, 34, 35] дає підстави виділити декілька мотивів, що спонукають жінку відмовитися від дитини, вони представлені на рисунку 1.1

Рисунок 1.3 – Мотиви відмови жінок та сімей від дитини

Основними причинами відмови є наступні:

1. важке матеріальне становище жінок та сімей є основним фактором впливу на прийняття рішення;
2. хвороба дитини (подекуди невиліковна хвороба);
3. відсутність статевого виховання серед молоді, особиста інфантильність жінок, особливо за умови відсутності підтримки зі сторони сім'ї;
4. невдалі спроби жінок «прив'язати» до себе чоловіка, створити сім'ю, або втримати його.

Робота соціального працівника щодо профілактики відмови від дитини здійснюється у декілька етапів.

I етап – профілактична робота з молоддю

Метою даного етапу є формування позитивного ставлення до вагітності та відповідального батьківства. Особливістю роботи на даному етапі є профілактична спрямованість, засобами впливу є наступні:

- лекції про статеве виховання;
- бесіди щодо проблем сімейної психології, виховання дітей, вікової психології та педагогіки;
- рекламні компанії щодо заходів попередження небажаної вагітності;
- дискусії про шкідливий вплив на здоров'я жінок переривання вагітності;
- розповіді та демонстрування ситуацій про страждання та переживання дітей, яких залишили батьки;
- інформування про наявність кризових центрів, кризових кімнат, телефонів довіри для жінок та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- пропаганда здорового способу життя.

Робота на даному етапі є найбільш тривалою та відповідальною оскільки від неї залежить майбутнє виховання молоді та формування відповідального батьківства.

II етап – безпосередня робота з вагітними жінками щодо профілактики відмови від новонародженого.

Метою роботи соціального працівника на даному етапі є попередження ймовірної відмови та допомога у вирішенні комплексу проблем потенційної відмовниці за участі центрів матері та дитини, а також міських та обласних центрів соціальних служб.

Основним видом діяльності на даному етапі є:

- створення кабінетів соціально-психологічної допомоги на базі жіночих консультацій;
- організація соціальної та психологічної допомоги вагітним жінкам та молодим матерям із соціально незахищених категорій населення (ранній вік, не одружені, багатодітні; неблагополучні сім'ї, не працюючі і т.д.)
- просвітницька робота з питань отримання пільг на виховання дитини;
- покращення якості надання послуг та спостереження за вагітним жінками;
- впровадження сучасних форм та методів пренатальної підтримки;
- робота щодо нормалізації та налагодження соціально-психологічного клімату сім'ї та попередження рецидивів;
- патронаж сімей

III етап – безпосередня робота з жінками, які мають намір відмовитися від дитини

Основною метою діяльності соціального працівника є виявлення таких жінок, співпраця з ними та прикладання максимальних зусиль задля залишення дитини у біологічній сім'ї.

Робота полягає у наступному:

- виявлення жінок, що планують відмовитися від дитини;
- виявлення «прихованих» відмовниць (забирають новонароджену дитину, а потім залишають її у людних місцях);
- з'ясування мотивів відмови від дитини;
- залучення за необхідності інших фахівців для роботи з жінками;
- розробка програми спільних дій для збереження біологічної сім'ї;
- патронаж сім'ї у випадку зниження бажання відмовитися від дитини;

- передача відомостей про залишену дитину в органи опіки та піклування для подальшого її всиновлення у випадку небажання співпрацювати та прийняття остаточного рішення про відмову з підписанням усіх документів [26].

Існує декілька **типів** жінок, які мають намір відмовитися від дитини, тому соціальна робота має відповідати кожному з них. Дані подано в узагальненому вигляді в таблиці 1.1

Тип жінок	Види роботи з даною категорією
Ті, що відмовляються від дитини з економічних причин (відсутність житла, роботи, важке матеріальне становище)	<ul style="list-style-type: none"> - з'ясування причин відсутності засобів до існування; - допомога за потреби у працевлаштуванні; - тимчасове поселення і центрі матері та дитини чи кризовій кімнаті; - допомога в оформленні необхідних документів з метою отримання пільг та гуманітарної допомоги; - забезпечення засобами першої необхідності для дитини;
Ті, що відмовляються через патології дитини	<ul style="list-style-type: none"> -роз'яснювальна робота про лікування та реабілітації хворої дитини; -залучення до роботи психолога з жінкою та усією сім'єю; -допомога у оформленні допомоги на отримання пільг

Вагітні жінки, яким не вдалося за допомогою дитини прив'язати чоловіка	<ul style="list-style-type: none"> -робота з психологом; -бесіди з батьком дитини та отримання його згоди на допомогу дитині у майбутньому; -допомога в усвідомленні матір'ю, що дитина це щастя і не потрібно за рахунок неї мстити комусь
Жінки, в яких переважають соціокультурні мотиви (позашлюбна дитина, відсутність підтримки у сім'ї)	<ul style="list-style-type: none"> -соціально-психологічне консультування сім'ї та жінок; - відкрите обговорення сімейних питань в атмосфері цілковитої довіри; - взаєморозуміння та підтримка, пошук спільних шляхів вирішення проблеми; -за потреби та згоди розмова з батьком дитини та його сім'єю; -допомога в оформленні та отриманні пільг і виплат
Жінки з недостатнім рівнем статевого виховання	<ul style="list-style-type: none"> -профілактична діяльність; -залучення до співпраці психолога
Жінки із першочерговим бажанням пожити для себе, неготовність до материнства	<ul style="list-style-type: none"> -психологічне консультування; -роз'яснювальна робота про важливість материнства; -звернення до почуття материнства; - своєчасно надана допомога забезпечить запобігання відмові від дитини;

	-надання за потреби соціального житла; -співпраця з центрами зайнятості з метою подальшого працевлаштування
--	--

IV етап – підтримка та супровід залишених дітей.

У випадку, коли мати змінила рішення не залишати дитину, триває психотерапевтичне консультування на протязі тривалого періоду часу.

Соціальний працівник здійснює патронаж таких сімей для подальшої реабілітації та соціалізації збережених сімей.

Якщо матір не вдалося переконати, необхідно забезпечити подальший супровід та підтримку дитини.

Метою такої соціальної роботи є максимальне пришвидшення процесу усиновлення з метою їх подальшої інтеграції у прийомні сім'ї. Для цього необхідно забезпечити наступні види роботи:

1. занесення даних про залишену дитину до загального реєстру;
2. привести у відповідність до вимог законодавства усі необхідні документи;
3. сприяти швидкому розміщенню дитини у прийомну сім'ю та слідкувати за дотриманням її прав [26].

Отже, запобігання проблемі відмови жінок та сімей від дитини, має містити комплекс заходів, які здійснюються на різних рівнях держави та суспільства. Але найбільш ефективною та значущою є робота з населенням щодо формування відповідального батьківства. Для жінок в кризових ситуаціях необхідний індивідуальний підхід, оскільки на формування такого рішення мають вплив соціальні, економічні, психологічні та інші фактори. Тому основним принципом профілактичних та реабілітаційних програм є різноманітність та відповідність методів та форм соціальної допомоги і підтримки, а також врахування

психологічного стану жінки та залучення до співпраці різноманітних фахівців та організацій.

Висновки до розділу

В роботі соціального працівника з жінками та сім'ями, які перебувають у групі ризику, досить важливо в першу чергу розробити стратегію надання допомоги, яка охоплює планування та здійснення заходів щодо налагодження стосунків із рідною сім'єю, біологічним батьком дитини (за можливості), вирішення першочергових матеріальних, побутових та соціальних проблем, допомога у оформленні документів, психологічна підтримка на період післяродової депресії.

Як підсумок виконаної роботи соціальним працівником заповнюється картка оцінки випадку відмови або ризику відмови від дитини.

На даному етапі досить важливою є співпраця між соціальним працівником та медичним персоналом, представниками державних установ та закладів соціального захисту. Зусилля усіх фахівців мають бути спрямовані на досягнення єдиної мети, а саме – сформованість психологічного зв'язку між матір'ю та власною дитиною та налаштування матері подолати тимчасові труднощі і проблеми, які перешкоджають їй в повній мірі виконувати батьківські обов'язки.

За потреби триває робота і за місцем проживання матері і дитини, які перебувають на обліку у центрі соціальних служб та потребують соціального супроводу.

У співпраці із матір'ю соціальний працівник складає індивідуальний план роботи з метою повернути їй здатність діяти самостійно. Професійно складений і відпрацьований індивідуальний план роботи з отримувачем послуг надає можливість для:

- ✓ забезпечення індивідуального підходу;

- ✓ розподілення відповідальності між клієнткою та соціальним працівником;
- ✓ розвитку діяльності щодо активізації особистісного потенціалу жінки;
- ✓ фіксації успіхів та визначення труднощів, на які важливо звернути увагу.

Отже, професійна діяльність соціального працівника щодо роботи з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини повинна бути спрямована не лише на підтримку жінки, а і на налагодження взаємовідносин із батьком дитини та членами родини майбутньої матері, а також її найближчого оточення з метою запобігання соціальній ізоляції та підготовки соціальної інтеграції матері та дитини.

Також зусилля соціального працівника спрямовані на діяльність щодо зміни думки членів громади про жінку, запобігання засудливого ставлення зі сторони родичів, сусідів та пошук осіб, які мають можливість надати їй матеріальну, психологічну та інші види підтримки на добровільних засадах.

РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВІДМОВИ ВІД ДИТИНИ ЖІНКАМИ ТА СІМ'ЯМИ

2.1 Дослідження показників батьківського потенціалу

Проблеми жінок та сімей, які мають намір відмовитися від дитини зазвичай зумовлені соціальною та психологічною незрілістю, тому соціальному працівнику в роботі з даною категорією клієнтів слід надавати особливої уваги таким показникам як емоційне тепло, життєві цінності та обмеження. З цією метою фахівцями соціальної сфери застосовуються такі методи як спостереження, інтерв'ю, нескладні методики психодіагностики емоційного стану, рівня тривожності, міжособистісних стосунків, конфліктності, саморегуляції та ціннісних орієнтацій.

Експериментальну частину нашого дослідження ми проводили на базі державного закладу «Хмельницького обласного соціального центру матері і дитини» протягом 2022-2023 н. р. У дослідженні прийняли участь 6 жінок, які в силу тієї чи іншої ситуації потрапили у складні життєві обставини та перебувають у групі ризику.

Даний центр забезпечує тимчасове перебування жінок на сьомому-дев'ятому місяці вагітності та матерів з дітьми віком від народження до 18 місяців, які опинилися у складних життєвих обставинах, що заважає їм ефективно виконувати материнські обов'язки.

Основним завданням закладу є підтримка жінок та запобігання відмовам від дітей раннього віку та надання безоплатних психологічних, соціально-педагогічних, інформаційних, економічних та правових послуг.

Завдяки зусиллям працівників центру проводиться робота щодо формування навичок догляду та розвитку дитини, налагодження взаємовідносин із сім'єю та найближчим оточенням, підвищення самооцінки та батьківського потенціалу, впевненості у власних силах та можливостях.

З метою збору інформації про причини перебування жінок у центрі та їх думки з приводу подальшої долі дитини нами було розроблено Анкету для батьків (Додаток А).

Результати анкетування показали, що в центрі перебувають жінки віком від 16 до 34 років, для 5 із яких новонароджена дитина буде першою, а в однієї жінки – третя. Усі жінки або розлучені, або самотні, батько дитини залишив щойно дізнався про вагітність. Кожне запитання анкети передбачало 4 варіанти відповіді, які розглянемо детальніше.

Перше запитання нашої анкети звучало наступним чином «Чи важливими для Вас є опанування новими навичками матері?» і отримані результати були такі:

Варіанти відповідей	Кількість відповідей	Кількість у %
Дуже важливо	3	49,9%
Досить важливо	1	16,7%
Не дуже важливо	1	16,7%
Зовсім не важливо	1	16,7%

Наступне запитання анкети було таке: «Чи важливо для вас дізнатися як діти ростуть/розвиваються?»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей	Кількість у %
Дуже важливо	2	33,3%
Досить важливо	3	50%
Не дуже важливо	1	16,7%
Зовсім не важливо	0	0%

На питання про важливість підтримки у догляді та вихованні дітей отримали такі результати: 83,3% сподіваються на підтримку та вдячні

працівникам центру за притулок, для 16,7% така підтримка є важливою, але на здатна змінити рішення.

За допомогою анкети ми з'ясували, що до періоду влаштування в центр переважна більшість жінок не знали, на яку допомогу зі сторони держави та соціальних служб вони мають право розраховувати, тому 100% відмітили важливість інформування щодо послуг наявних у громаді.

Важливими для опитаних жінок є вміння, які дають можливість впоратися із складними життєвими обставинами. Отримані результати представлені у таблиці 2.3

Таблиця 2.3 – Відповіді на запитання анкети щодо важливості вміння долати життєві труднощі

Варіанти відповідей	Кількість відповідей	Кількість у %
Дуже важливо	2	33,3%
Досить важливо	2	33,3%
Не дуже важливо	1	16,7%
Зовсім не важливо	1	16,7%

Відповіді анкетування показали, що для двох жінок центру (33,3%) дуже важливо навчитися як впоратися із складними життєвими обставинами, для 33,3% такі вміння є досить важливими, для 16,7% - не дуже важливо та 16,7% показали результат зовсім не важливо.

Після певного періоду перебування в центрі, де жінки отримують допомогу та підтримку, а також різноманітні види соціальних послуг, переважна більшість із них, а саме 66,7% усвідомили позитивні сторони та радість материнства, ще 16,7% не впевнені, що залишать дитину у себе, 16,7% - поки що не змінили свого рішення та не розуміють як далі жити з дитиною на руках.

Наші спостереження та бесіди із жінками дають підстави констатувати той факт, що в дитинстві вони не відчували зі сторони власних батьків любові та підтримки, батьки були строгими по відношенню до них, інколи/часто ображали.

Тому для усіх них важливо знати, що їх підтримають рідні та близькі люди, про такі ж результати свідчать і відповіді респондентів: для 3 осіб (50%) підтримка є дуже важливою, 33,3% показали результат досить важливо та 16,7% (1 особа) обрали відповідь – не дуже важливо.

Далі ми поцікавилися у майбутніх мам чи вважають вони, що важливо цікавитися літературою з розвитку та виховання дітей, відвідувати відповідні заняття, на що отримали відповіді з таблиці 2.4:

Таблиця 2.4 – «Відповіді на запитання анкети щодо важливості відвідування занять та перегляду літератури про виховання та розвиток дітей»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей	Кількість у %
Дуже важливо	3	49,9%
Досить важливо	1	16,7%
Не дуже важливо	1	16,7%
Зовсім не важливо	1	16,7%

Отже, за результатами анкетування ми можемо зробити висновок, що переважна більшість жінок, які перебувають у центрі матері і дитини за підтримки рідних та близьких, а також після надання соціально-психологічних, медичних, правових та інших видів послуг мають намір залишити дитину та докладуть максимум зусиль для того, щоб подолати складні життєві обставини, в яких перебувають на даний момент часу. Хоча залишається певний відсоток і тих, хто рішення своє поки що не змінив і не усвідомлює себе в ролі майбутньої матері.

З метою подальшого визначення батьківського потенціалу нами було застосовано методику «Вимірювання надії», (Додаток Б) яка дає можливість

визначити індикатори сили волі та здатність віднайти шляхи щодо вирішення проблеми.

Шкала-оцінювання містить 12 запитань-тверджень, на які запропоновані по 4 варіанти відповідей. Усі результати діагностики за даною методикою нами представлені у таблиці 2.5 та на рисунках 2.1 і 2.2

Таблиця 2.5 – Результати діагностики за методикою «Вимірювання надії»

Критерії оцінювання	Кількість отриманих відповідей		Кількість відповідей у % значенні	
	ТАК	НІ	ТАК	НІ
Здатність знаходити шляхи подолання кризи	4	2	66,7%	33,3%
Сила волі	3	3	50%	50%

Рисунок 2.1 – «Результати методики «Вимірювання надії» за критерієм здатності знаходити шляхи подолання складних життєвих обставин»

Рисунок 2.2 – «Результати методики «Вимірювання надії» за критерієм притаманності сили волі та здатності знаходити шляхи вирішення СЖО»

Щоб виявити у респондентів структуру очікування, ми задавали запитання про наявність або відсутність у них очікувань яких небуť сприятливих змін або подій. З метою виявлення джерел контролю очікуваної події випробовуваним ставилося запитання, від їх особистих зусиль чи від зовнішніх обставин залежить настання цієї події. Інструментальна поведінка здійснювалася для того, щоб очікувана подія відбулася, виявлялася за допомогою запитань, які стосувалися старанності, організованості, ризику, прогнозування результатів, покладання надії на везіння.

Як індикатор тимчасової перспективи була обрана тривалість планування власного майбутнього. Спрямованість ідентифікації з часом визначалася по відношенню до сьогодення, минулого і майбутнього. Крім того жінки мали можливість виразити емоційно-ціннісне ставлення до часу, в якому вони живуть, до минулого та майбутнього.

Згідно першого критерію обраної методики, а саме здатності шукати шляхи подолання складних життєвих обставин завдяки власним ресурсам, показали результат 66,7% опитаних, тобто 4 із 6 знайдуть можливість та сили для відновлення власних ресурсів та прикладуть максимум зусиль для виходу із складної ситуації. Ще 33,3% сподіваються та чекають підтримки від сім'ї, оскільки не впевнені у власних силах, також розраховують на допомогу та підтримку соціальних служб, бо не мають стабільного заробітку та засобів для існування собі та дитині.

За результатами оцінки критерію притаманності сили волі та здатності знаходити шляхи вирішення складних життєвих обставин, відповіді респондентів розподілилися порівну: 50% опитаних впевнені, що зможуть подолати тимчасові труднощі та знайти вихід із ситуації (залишити дитину) за підтримки центру на перший час та в подальшому – родини. Інші 50% мають сумніви щодо того, як їм в подальшому планувати власне життя та відчують страх перед майбутнім.

Завершальним етапом нашої експериментальної роботи стала Методика «Життєві цінності» (автор – Н. Шевченко) для визначення показників батьківського потенціалу (Додаток В).

Усім жінкам було запропоновано перелік цінностей (у сумі – 20), які необхідно розмістити в порядку значущості для себе. Перелік містив наступні цінності: навчання, батьки, здоров'я, друзі, щастя, мир, допомога іншим людям, багатство, віра в Бога, спорт, мистецтво, батьківщина, майбутня робота, добробут у суспільстві, взаємини з людьми, самовизначення, матеріальний добробут, діти, любов, моральні цінності, успіх у житті.

Отримані результати нами представлені у таблиці 2.6

Таблиця 2.6 – Результати Методики «Життєві цінності» (автор Н. Шевченко)

№п/п	Перелік цінностей	Співвідношення у %
1	Навчання	33,3%
2	Батьки	83,3%
3	Здоров'я	100%
4	Друзі	16,7%
5	Щастя	33,3%
6	Мир	100%
7	Допомога іншим людям	50%
8	Багатство	50%
9	Віра в Бога	100%
10	Спорт, мистецтво	33,3%
11	Батьківщина	100%
12	Майбутня робота	66,7%
13	Добробут у суспільстві	50%
14	Взаємини з людьми	50%
15	Самовизначення	50%
16	Матеріальний добробут	83,3%
17	Діти	83,3%
18	Любов	50%
19	Моральні цінності	66,7%
20	Успіх у житті	66,7%

Результати методики дають підставу констатувати наступне: першочерговими за значущістю для жінок є здоров'я, мир, віра в Бога та батьківщина (100% результат); наступними відміченими цінностями для

опитаних за спадаючою є батьки, матеріальний добробут та діти (83,3%); на третій сходинці такі цінності як майбутня робота, успіх у житті та моральні якості особистості (66,7%); четверта сходинка за підрахунками – допомога іншим людям, багатство, добробут у суспільстві, взаємини з людьми, самовизначення та любов (50%); п'яте місце займають навчання, щастя, спорт, мистецтво (33,3%); заключне місце у нашому рейтингу належить друзям (16,7%).

Результати проведеного дослідження надають підставу для висновку про те, що за підтримки переважна більшість жінок не здатні відмовитися від власної дитини, щоб будь-які складні життєві обставини можна подолати, мають ресурс на те, щоб знайти в собі силу змінити власне життя за умови допомоги на перших етапах.

Як підсумок нашої діагностичної роботи, варто відмітити діяльність фахівців Хмельницького обласного соціального центру матері і дитини, які докладають максимум зусиль для того, щоб дитина залишилася у сім'ї та виховувалася рідною матір'ю.

2.2 Тренінг формування навичок відповідального батьківства «Батьківство в радість»

Основною особливістю та умовою системи охорони дитинства є те, що всі діти мають право на виховання у власній безпечній родині. Найефективнішим шляхом досягнення таких результатів є зміцнення та підтримка сім'ї з метою попередження травм внаслідок розлуки та влаштуванням дитини у «несімейне» середовище.

Усі сім'ї мають здатність змінюватися та розвиватися, а також відсутність бажання до заподіяння шкоди власним дітям за винятком деяких випадків. За умови їх підтримки та навчання можна розвинути та вдосконалити батьківські навички для того, щоб піклуватися та дбати про дітей належним чином.

Метою тренінгової роботи є надання послуг комплексної допомоги жінкам та сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах і невід'ємною складовою є навчання батьків батьківським навичкам та формування відповідального батьківства.

Кожна дитина заслуговує на те, щоб мати сім'ю та стійкі сімейні стосунки, що пропонують безпечне середовище, стабільність, віддане батьківство та безумовну любов і підтримку на усе життя.

Тренінгова робота дозволяє зосередити увагу на позитивних сторонах батьків, основна ідея якої – повага та їх підтримка.

Основною метою тренінгу «Батьківство в радість» є підвищення рівня компетентності батьків та сприяння у формуванні відповідального батьківства.

Завдання тренінгу:

1. інформування батьків щодо розвитку дитини, ознайомлення із прийомами конструктивної взаємодії батьків та дітей, спілкування, керування стресом та подолання складних життєвих ситуацій;
2. формування практичних навичок застосування технік, прийомів та методів виховання, а також можливостей проведення ефективного дозвілля;
3. навчання батьків вмінню піклуватися про себе з метою отримання можливості дбати про дітей;
4. сприяння утворенню мережі соціальної підтримки та груп батьківської самопомоги;
5. спонукання батьків до ретельного переосмислення власного життя та ставлення до дітей, сприяння їх саморозвитку;
6. допомогти батькам у досягненні позитивних змін та їх закріпленню;
7. запобігти соціальному сирітству;

Цільова група тренінгового курсу – батьки новонароджених дітей, які потрапили у складні життєві обставини.

Корисність та важливість тренінгу полягає в наступному:

1. допомога в усвідомленні батьками того, що і інші сім'ї мають аналогічні проблеми, можливість знайомства з ними та взаємодопомога і взаємодопідтримка в подальшому;
2. усвідомлення батьками себе як відповідального перед дитиною;
3. можливість батькам оцінити власну поведінку та наслідки таких вчинків;
4. набути нових знань та практичних навичок, які допоможуть у майбутньому змінити ставлення до дитини, відчувати радість батьківства та стати щасливими.

Основна форма роботи – заняття з батьками, де вони дізнаються що означає бути батьками та усвідомлюють власні почуття та ставлення до дітей.

Кількість слухачів на занятті – 10-15 осіб.

Критерії відбору батьків для тренінгової роботи – скеровані соціальними службами, скеровані іншими фахівцями, за самостійним зверненням.

Кількість занять – 12

Тривалість кожного заняття – 2 години.

Основні принципи тренінгу:

1. Бути батьками – це найскладніша та найважливіша робота;
2. Батьки – основа сім'ї;
3. Для того, щоб піклуватися про дітей, батьки повинні вміти піклуватися про себе;
4. Ми навчаємо власних дітей своїм прикладом та словом;
5. Кожен із батьків є особливим для власної дитини;
6. Акцентування уваги на сильних сторонах;
7. Батькам потрібна соціальна підтримка

Заняття 1

Основне завдання заняття – познайомити усіх учасників між собою, визначити мету заняття, завдання та принципи роботи, виробити правила спільних дій,

обговорити умови проведення заняття та налаштувати учасників тренінгу на ефективну взаємодію.

Хід роботи:

- Вступ;
- Вправа на знайомство;
- Презентація основних принципів тренінгу;
- Визначення очікувань батьків;
- Заповнення Анкети для батьків;
- Підведення підсумків;
- Завершення роботи.

Обладнання та матеріали – картки, фломастери, кольорові олівці, ручки, папір, книги, брошури

Заняття 2

Основне завдання заняття – допомога в усвідомленні батьками що таке саморозвиток та як його здійснювати, ознайомлення із ресурсами громади та можливості ефективного їх застосування у вихованні та розвитку дитини, налагодження довірливої атмосфери та бажання до співпраці.

Хід роботи:

- Вітання;
- Обговорення підсумків минулого заняття;
- Перегляд відеофільму «Досконала сім'я»;
- Дискусія на тему очікувань від батьківства;
- Вправа під назвою «Наповнюємо склянку»;
- Вправа під назвою «Обмін думками»;
- Вправа «Оголошення»;
- Підведення підсумків;
- Завершення роботи.

Обладнання та матеріали – картки, блокноти, кольорові маркери, ручки, папір, проектор, екран

Заняття 3

Основне завдання заняття – визначити стратегії самопомоги, виявити причини складних життєвих обставин та навчити деяким методам управління стресом.

Хід роботи:

- Привітання;
- Повторення основних акцентів минулого заняття;
- Презентація на тему: «Розуміння стресу»;
- Практичні вправи на розпізнавання симптомів стресу;
- Перегляд відеофільму під назвою «Самонавіювання»;
- Дихання як метод управління стресом – вправа;
- Перегляд та обговорення відеофільму «Приборкувачі стресів»
- Обмін думками та підведення підсумків роботи;

Обладнання та матеріали – картки з іменами, фліпчарт, кольорові маркери, фломастери, ручка, олівці, монітор

Заняття 4

Основне завдання заняття – ознайомлення батьків із системами особистої підтримки, створення довірливої атмосфери та сприятливого середовища

Хід роботи

- Привітання;
- Повторення ключових положень минулого заняття;
- Бмін думками;
- Презентація «Стрес і батьківство»;
- Дискусія щодо розуміння довготривалого стресу;
- Завершення роботи.

Обладнання та матеріали – бейджі, кольорові маркери, підставка, ручки чи олівці, папір.

Заняття 5

Основним завданням заняття є навчання батьків розуміти і розпізнавати гнів як емоцію, навчити розробляти власний план управління гнівом.

Хід роботи

- Привітання;
- Повторення ключових понять минулого заняття;
- Презентація на тему: «Розуміння гніву»;
- Вправа на управління гнівом;
- Перегляд відеофільму «РДС як спосіб управління гнівом»;
- Підведення підсумків.

Обладнання та матеріали – календар заходів у поточному місяці, картки з іменами, кольорові олівці, ручки, блокноти.

Заняття 6

Основне завдання – розкрити значення спілкування та сутність вербального і невербального спілкування, сприяти розумінню кожним учасником власного стилю невербального спілкування.

Хід роботи

- Вітальне слово;
- Перевірка домашньої роботи;
- Дискусія про особливості спілкування з маленькими дітьми;
- Перегляд та обговорення відеофільму «Невербальне спілкування»;
- Деякі поради щодо спілкування з немовлятами, перегляд презентації;
- Групова робота – обмін думками;
- Пояснення домашнього завдання;
- Завершення роботи.

Обладнання та матеріали – бейджі, фліпчарт, кольорові ручки, проектор.

Заняття 7

Основним завданням заняття є демонстрація навичок пасивного та активного слухання, сприяння усвідомленню батьками значення ефективного слухання як компоненту ефективного спілкування, формування навичок активного слухання.

Хід роботи

- Вступ;
- Привітання та повторення матеріалу минулого заняття;
- Обговорення презентації про рецепт ефективного слухання;
- Комплекс вправ на активне слухання;
- Перегляд відеофільму;
- Обмін думками;
- Підведення підсумків роботи;
- Презентація домашнього завдання.

Обладнання та матеріали – картки з іменами, кольорові маркери, підставка, фліпчарт.

Заняття 8

Основне завдання – знайомство з поняттям «вербальне спілкування», формування практичних навичок застосування методів ефективного спілкування з дітьми.

Хід роботи

- Вступ (привітання);
- Перегляд домашнього завдання;
- Перегляд презентації та відеофільму з теми заняття;
- Проміжна оцінка тренінгу(за бажаннями учасників);
- Робота в малих групах (вправи «Малий велетень», «Проблема з НІ»);
- Підведення підсумків

Обладнання та матеріали – чистий папір, картки з іменами, фломастери, ручки

Заняття 9

Основна мета заняття – допомога в усвідомленні розвитку дітей, ознайомлення із основними показниками та особливостями їх розвитку.

Хід роботи

- Вправа на активізацію;
- Актуалізація матеріалів минулого заняття;
- Дискусія на тему: «Навіщо вивчати розвиток дитини»;
- Інформаційне повідомлення та обговорення теми «Що таке розвиток дитини»;
- Вправа «Особливості розвитку дітей різного віку»;
- Групові презентації;
- Обмін думками в групі;
- Підведення підсумків

Обладнання та матеріали – ресурси для розвитку дитини, картки з іменами, фломастери, фліпчарт.

Заняття 10

Основне завдання заняття – пояснити батькам значення поняття відповідального батьківства, сприяти набуттю практичних навичок догляду за дитиною

Хід роботи

- Привітання;
- Повторення ключових питань минулого заняття;
- Презентація на тему «Увага до дитини як важлива умова забезпечення психічної рівноваги та стабільності»;
- Сім кроків заохочення відповідальної поведінки: відеофільми, презентації, наочний матеріал;
- Обмін думками в підгрупах;
- Огляд заняття;

- Пояснення завдання додому;
- Підведення підсумків роботи

Обладнання та матеріали – бейджі, ручки, олівці, фліпчарт

Заняття 11

Основне завдання заняття – поінформувати батьків про прийоми контролю поведінки та можливість відпрацювання декількох із них на практиці.

Хід роботи

- Вітання/оголошення;
- Огляд домашнього завдання;
- 8 прийомів попередження відхилень у поведінці;
- Формування практичних навичок контролю поведінки, вправа «Проблеми», «Чітко говоріть про труднощі»;
- Перегляд та обговорення відеофільму;
- Бомін враженнями у підгрупах;
- Домашнє завдання.

Обладнання та матеріали – картки з іменами, блокнот для фліпчарту, підставка, кольорові олівці, чистий папір

Заняття 12

Основною метою заняття є оволодіння прийомами та методиками управління власними вчинками, ознайомлення із сутністю прийому «Тайм-аут».

Хід роботи

- Привітання;
- Повторення ключових положень попереднього заняття;
- Проблемна поведінка: презентація та дискусія;
- Фізичні методики контролю поведінки;
- Прийоми подолання та попередження проблемної поведінки – перегляд відеофільму;
- Обмін думками;

➤ Підведення підсумків роботи.

Обладнання та матеріали – бейджі, фліпчарт, аркуші блокноту для фліпчарту, роздатковий матеріал.

Тренінг завершується привітаннями усіх учасників за рахунок створення атмосфери доброзичливості та свята. Результатом є підведення підсумків довготривалої роботи та вручення сертифікатів

2.3 Науково-практичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з жінками та сім'ями які мають ризик відмови від дитини

Важливою проблемою сучасності є формування відповідального батьківства, від рівня та якості якого залежить спроможність молодих людей виконувати свої батьківські обов'язки, розвивати власну компетентність та сприяти здоровому розвитку дитини у рідній сім'ї.

Усвідомлене батьківство – це взаємодія батьків та інших членів сім'ї, результатом якої є налагодження оптимальних умов для гармонійного особистісного розвитку дитини на усіх етапах її життя.

Діти – це наше майбутнє та скарб і від того як вони виховуються та що ми в них вкладаємо, залежить їх подальше життя.

На жаль є батьки від яких діти не відчують любові та підтримки і страждають від батьківської байдужості. Саме з цієї точки зору під терміном «відповідальне батьківство» слід розуміти не лише хороше ставлення до дитини, не лише виховувати її та водити до школи, а цікавитися її життям, жити інтересами дитини, розуміти та підтримувати її та приймати такою як вона є з усіма перевагами та недоліками.

Основною складовою відповідального батьківства є баланс різних сторін виховання, що включає декілька складових, а саме:

1. *Комунікативна складова* – це регулярне спілкування з дитиною з метою отримання інформації про те, чим живе дитина, які в неї інтереси, які події відбуваються у її житті та чому вона надає перевагу;
2. *Емоційна складова* – важливо не лише слухати дитину і розмовляти з нею на важливі для неї теми, а й бути для неї порадником, помічником, надавати можливість висловитися про власні турботи та ділитися враженнями;
3. *Нормативна складова* – батьки повинні виступати в ролі експертів, враховуючи власний життєвий досвід та навчати дитину дотримуватися принципів та норм суспільства.
4. *Економічна складова* – забезпечення та оплата навчання дитини, охорона здоров'я.

Засади відповідального батьківства

- Любити власну дитину;
- Приймати її такою як вона є;
- Вірити дитині та довіряти;
- Постійно вивчати дитячу особистість, ніколи не думати що все про неї знаєте;
- Демонструвати дитині наскільки важливою вона є для вас;
- Сприяти усвідомленню дитиною, що її справи важливими є і для батьків;
- Приділяти увагу формуванню вольових якостей дитини, привчати її до праці, надавати доручення, які необхідно виконувати незалежно від бажань;
- Допомога дитині у виконанні тих завдань, з якими вона ще не здатна впоратися самотійно;
- Дозволяйте дитині приймати власні рішення та нести відповідальність за їх наслідки;

- У випадку виникнення конфлікту, критикувати потрібно не саму дитину, а її вчинки;
 - Дослухайтеся до думки дитини;
 - Будьте завжди ввічливими з дитиною;
 - Важливо проводити вільний час із дитиною;
 - Допомога у розвитку здібностей дитини;
 - Піклування про основні життєві потреби дитини та її безпека
- Доцільно розглянути основні ризики та рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з особами, які перебувають у групі ризику.

1. *Не розуміння вікових особливостей та потреб дитини на певному віковому етапі.*

Першочерговими діями є залучення жінок до психокорекційних програм щодо розвитку батьківських навичок, залучення до співпраці медичного персоналу та пошуки патронатної сім'ї чи наставника

2. *Відсутність досвіду по догляду за дитиною (перша дитина, молода мати – випускниця закладу інтернатного типу)*

Також залучення до проходження психокорекційних програм щодо формування батьківських навичок, залучення до роботи найближчого оточення та родини, інформування майбутніх матерів щодо особливостей розвитку та виховання дитини.

3. *Відновлення матір'ю окремих моделей асоціальної поведінки (вживання алкогольних чи/та наркотичних речовин, відвідування розважальних закладів, часта зміна партнера)*

Мотивація до участі у психокорекційних програмах для осіб із залежністю, надання психологічної підтримки, медичний супровід та робота з найближчим оточенням.

4. *Психотравматичний досвід*

Діагностика виду та ступеня травми, соціально-психологічний супровід у процесі переживання травми та залучення до психокорекційних програм.

5. Емоційна нестабільність.

Нормалізація стану та заспокоєння, проведення діагностики, проведення просвітницької роботи та емоційна підтримка

6. Наявність у новонародженої дитини фізичних вад

Надання психологічної підтримки матері, інформування щодо особливостей догляду за такими дітьми, залучення до роботи медичних працівників.

7. Розумова відсталість матері

Робота з налагодженням взаємовідносин з родичами жінки та найближчим оточенням, залучення до роботи медичного персоналу.

8. Відсутність підтримки зі сторони батька дитини.

Проведення діагностики щодо виявлення та вивчення коло соціальних контактів матері, сприяння у налагодженні стосунків із біологічним батьком дитини.

9. Невміння розпоряджатися коштами

Моніторинг використання коштів за цільовим спрямуванням (на дитину), роз'яснювальна робота про планування бюджету та використання коштів за призначенням.

10. Відсутність житла та належних побутових умов

Інформування щодо наявності соціальних закладів підтримки для вагітних та одиноких матерів, сприяння пошуку орендованого житла та працевлаштування, налагодження стосунків із родичами та соціальним оточенням.

Ми не уявляємо собі життя без найрідніших нам людей – батька та матері. Саме вони дали нам життя та ведуть по життю, завжди є опорою та підтримкою.

У сучасному суспільстві панує переконання того, що бути відповідальними батьками означає любити дитину та піклуватися про неї. Та не завжди батьки належними чином виконують свої батьківські обов'язки, забувають, не знають чи не хочуть знати про відповідальне батьківство.

Кожен із батьків в однаковій мірі є відповідальним за виховання, розвиток та навчання власних дітей і окрім прав мають ще і обов'язки по відношенню до них.

Одним із основних шляхів первинної профілактики соціального сирітства є формування у молоді системи сімейних цінностей, таких як подружня вірність, піклування про дітей та батьків, а також старших членів сім'ї та родини, взаємо підтримка, злагода та довіра, гармонія стосунків поколінь у сім'ї, дотримання народних звичаїв та традицій, повага до старших, здоровий спосіб життя, гостинність та відкритість щодо суспільного життя.

Отже, у роботі з жінками та сім'ями, які перебувають у групі ризику щодо можливої відмови від дитини, центри соціальних служб дотримуються певних рекомендацій.

1. Працівники центрів соціальних служб у співпраці із органами та закладами охорони здоров'я здійснюють профілактику раннього соціального сирітства.
2. Сприяють створенню та функціонуванню консультаційних пунктів на базі пологових відділень, жіночих консультацій, будинків дитини, соціальних центрів матері та дитини, закладів тимчасового проживання жінок, які потрапили у складні життєві обставини і не можуть повноцінно виконувати батьківський обов'язок.
3. Соціальні працівники надають комплекс соціальних послуг, які спрямовані на збереження функцій сім'ї, а саме: соціально-побутові, соціально-педагогічні, психологічні, інформаційні, економічні та юридичні послуги тощо.

4. За потреби здійснювати соціальний супровід вагітних та жінок з новонародженою дитиною, які потрапили у складні життєві обставини та мають намір відмовитися від дитини (малолітні матері, ті, хто виявили бажання тимчасово влаштувати дитину у будинок дитини, батьки, в яких народилися діти з вадами фізичного чи психічного розвитку).
5. Робота щодо сприяння реінтеграції новонароджених дітей, від яких відмовилися батьки і які перебувають у будинку малюка у сімейне оточення (рідна сім'я, прийомні батьки, опіка, всиновлення, дитячі будинки сімейного типу).
6. Інформування населення щодо переліку соціальних послуг, які надають соціальні центри з профілактики раннього соціального сирітства, діяльність, напрямки роботи, адреси та телефони консультаційних пунктів, а також перелік послуг, що надаються фахівцями центру.
7. Розробки, розміщення соціальної реклами, спрямованої на зміцнення інституту сім'ї шляхом формування засад відповідального батьківства, профілактика раннього соціального сирітства.
8. Організація та проведення різноманітних семінарів, тренінгів, круглих столів та зустрічей із спеціалістами центрів різного рівня, розробка інформаційно-методичних матеріалів.

Отже, успіх діяльності соціальних працівників із жінками та сім'ями, які мають намір відмовитися від дитини, безпосередньо залежить від плідної співпраці між медичними закладами, соціальними центрами матері і дитини, центрами соціальних служб та інших закладів соціального захисту щодо попередження відмови вагітними, які опинилися у складних життєвих обставинах, не перебувають на обліку та не відвідують заходів з формування навичок усвідомленого батьківства.

Раннє виявлення таких жінок та втручання в ситуацію мінімізують ризик вилучення дитини із сім'ї та сприяють реалізації кожною дитиною права на виховання в родині.

Висновки до розділу

На підставі аналізу наукових джерел з проблеми дослідження і вивчення особливостей діяльності соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають намір відмовитися від дитини нами було проведено та проаналізовано статистичні дані, отримані за результатами наступних діагностичних методик: зокрема з метою отримання відомостей, надання практичних порад і прийняття ефективних рішень щодо подолання складних життєвих обставин та запобігання відмові від дитини було розроблено анкету для жінок, питання якої були спрямовані на оцінку важливості опанування новими навичками материнства, про інформування щодо особливостей розвитку дитини та отримання підтримки у догляді за нею, чи володіють майбутні матері інформацією про наявні соціальні послуги у громаді та чи вміють вони самостійно знаходити сили та можливості подолання складних життєвих обставин, чи усвідомлюють опитувані усі позитивні сторони материнства і чи важливою є для них підтримка рідних та близьких людей.

З метою подальшого дослідження показників батьківського потенціалу було використано та опрацьовано результати методики «Вимірювання надії», яка дає можливість визначити індикатори сили волі та здатність віднайти шляхи щодо вирішення проблеми та Методику „Життєві цінності”, основною метою якої є визначення ієрархії значущості життєвих цінностей серед жінок.

Крім того, результати нашого магістерського дослідження стали підставою для розробки тренінгу формування навичок відповідального батьківства та

науково-практичних рекомендацій соціальним працівникам щодо роботи з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дитини.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні здійснено теоретичний аналіз наукової літератури щодо проблеми запобігання відмовам від дітей раннього віку, що дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури дозволили визначити особливості роботи соціального працівника з жінками та сім'ями, які мають ризик відмови від дітей та окреслити основні проблеми та труднощі, що спонукають жінок відмовитися від дитини.

2. З'ясовано, що соціальна робота з даною категорією жінок та їх сім'ями заснована на принципах міжвідомчої взаємодії оскільки до вирішення таких проблем залучаються представники органів влади та місцевого самоврядування, центри соціальних служб та заклади охорони здоров'я, а також законодавством України передбачено ряд заходів та установ системи соціального захисту жінок та сімей, які потрапили у складні життєві ситуації щодо реабілітації, виховання та догляду за дитиною з метою подолання кризи та відновлення здатності повноцінно виконувати батьківські обов'язки.

3. Серед найпоширеніших проблем серед жінок та сімей, які перебувають у групі ризику стосовно наміру відмовитися від власної дитини є *проблеми психологічного характеру* (соціальна незрілість, прагнення перекладати відповідальність за власні вчинки на інших; високий рівень психологічної травматизації; занижена самооцінка; наслідки проживання в закладі інтернатного типу; алкогольна чи/та наркотична залежність) та *соціальні проблеми* (бідність та низьке матеріальне становище; відсутність місця роботи; самотність; багатодітні сім'ї; відсутність належних умов проживання; відсутність уявлення про модель сім'ї; відсутність прихильності до дитини, відсутність материнського інстинкту; низький виховний потенціал жінки та сім'ї; відсутність документів і т. д.)

4. Проблеми жінок та сімей, які мають намір відмовитися від дитини зазвичай зумовлені соціальною та психологічною незрілістю, тому соціальному

працівнику слід надавати особливої уваги таким показникам як емоційне тепло, життєві цінності та обмеження. З цією метою застосовуються такі методи як спостереження, інтерв'ю, нескладні методики психодіагностики емоційного стану, рівня тривожності, міжособистісних стосунків, конфліктності, саморегуляції та ціннісних орієнтацій. За результатами анкетування можна зробити висновок, що переважна більшість жінок, які перебувають у центрі матері і дитини за підтримки рідних та близьких, а також після надання соціально-психологічних, медичних, правових та інших видів послуг мають намір залишити дитину та докладуть максимум зусиль для того, щоб подолати складні життєві обставини, в яких перебувають на даний момент часу. Хоча залишається певний відсоток і тих, хто рішення своє поки що не змінив і не усвідомлює себе в ролі майбутньої матері.

5. Отримані результати за допомогою методики «Вимірювання надії» дають можливість визначити індикатори сили волі та здатність віднайти шляхи щодо вирішення проблеми. Згідно першого критерію, а саме здатності шукати шляхи подолання складних життєвих обставин завдяки власним ресурсам, результат становить 66,7% опитаних, тобто 4 із 6 знайдуть можливість та сили для відновлення власних ресурсів та прикладуть максимум зусиль для виходу із складної ситуації, 33,3% сподіваються та чекають підтримки від сім'ї, оскільки не впевнені у власних силах, розраховують на допомогу та підтримку соціальних служб, бо не мають стабільного заробітку та засобів для існування собі та дитині.

За результатами оцінки критерію притаманності сили волі та здатності знаходити шляхи вирішення складних життєвих обставин, відповіді респондентів розподілилися порівну: 50% опитаних впевнені, що зможуть подолати тимчасові труднощі та знайти вихід із ситуації (залишити дитину) за підтримки центру на перший час та в подальшому – родини. Інші 50% мають сумніви щодо того, як їм в подальшому планувати власне життя та відчують страх перед майбутнім

6. Результати методики «Життєві цінності» (автор Н. Шевченко) дають підставу констатувати першочерговість за значущістю для жінок здоров'я, мир, віра в Бога та батьківщина (100% результат); наступними відміченими цінностями для опитаних за спадаючою є батьки, матеріальний добробут та діти (83,3%); на третій сходинці такі цінності як майбутня робота, успіх у житті та моральні якості особистості (66,7%); четверта сходинка за підрахунками – допомога іншим людям, багатство, добробут у суспільстві, взаємини з людьми, самовизначення та любов (50%); п'яте місце займають навчання, щастя, спорт, мистецтво (33,3%); заключне місце у нашому рейтингу належить друзям (16,7%).

7. З метою усвідомлення значущості та ефективності роботи щодо запобігання відмові від дитини було розроблено та обґрунтовано тренінг формування навичок відповідального батьківства «Батьківство в радість», основною метою якого є підвищення рівня компетентності батьків та сприяння у формуванні відповідального батьківства, а також науково-практичні рекомендації соціальним працівникам щодо роботи з жінками та сім'ями які мають ризик відмови від дитини

Одержані результати свідчать про те, що мету магістерського дослідження досягнуто, виконано усі завдання, результати мають важливе значення для подальшої роботи за темою дослідження.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Балим Л. В. Юридичний статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. В. Балим // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. - 2005. - № 1. - С. 65-68.
2. Галатир А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2011. № 3. С.10-14.
3. Декларація соціального прогресу та розвитку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_116 (дата звернення: 25.10.2023).
4. Державна доповідь “Про становище дітей в Україні (за підсумками 1999 року):
5. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 6. ст. 147).
6. Закон України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” від 13 січня 2005 р. № 2342-IV (із змінами) [Електронний ресурс]// Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення 18.08.2023р.)
7. Закон України “Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей” від 2 червня 2005 р. № 2623-IV) (із змінами) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення 2.09.2023р.)
8. Закон України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.(дата звернення 13.05.2023р.)
9. Запобігання інституціалізації дітей раннього віку. Інноваційні технології соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених дітей: метод. посіб. / за заг. ред. І. Д. Зверевої, Ж. В. Петрочко. – К. : Століття, 2008. – 224 с.
10. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / за ред. І. Д. Зверевої, Ж. В. Петрочко. – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.

11. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. / А. Й. Капська, І. В. Пеша. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 232 с.
12. Методичні рекомендації з питань організації соціальної роботи з жінками, які виявили намір відмовитись від новонародженої дитини. URL: <https://www.facebook.com/zocsssdm.org/> Metodichni rekomendatsiï z pitan organizatsiï sotsialnoï roboti z zhinkami, yaki viyavili namir vidmovitis vid novonarodzhenoï ditini
13. Оцінка потреб дитини та її сім'ї: від теорії до практики: навч. посіб. / І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко. – К. : Задруга, 2011. – 224 с.
14. Овчарова Л.М. Сирітство в Україні як соціальна проблема та шляхи її вирішення. Вісник Приазовського державного технічного університету Reporter of the Priazovskyi State Technical University: зб. наук. праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2019. Вип. 3. С. 45-49.
15. Павлик Н.П. Особливості соціалізації вихованців закладів державного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. 2009. № 11. С. 67-71.
16. Павлик Н. Соціальне сирітство в законодавчому полі України /Павлик Н. [Електронний ресурс] // Режим доступу до ст. :http://eprints.zu.edu.ua/4353/1/Павлик_Н._П.pdf (дата звернення 24.10.2023р.)
17. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н.М. Комарова, Л.М. Мельничук, І.В. Пеша та ін. – К.: ДІПСМ, 2004. – 128 с.
18. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах Із змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 року N 294, від 19 лютого 2020 року N 132

https://ips.ligazakon.net/document/view/kp130895?ed=2020_02_19 (дата звернення 11.04.2023р.)

19. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 49–51. Ст. 376

20. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 5. Ст. 21

21. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1751. Офіційний вісник України. 2001. № 52. Ст. 2365

22. Раєвська Я.М. Соціально-психологічний супровід соціальних сиріт. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2016. Том. XI: Випуск 14. С. 130-139.

23. Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку : метод. посіб. / І. Братусь, Н. Кошечко, О. Нагула ; за заг. ред. І. Звереві. – К. : Кобза, 2004. – 160 с.

24. Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К.: Основа – Принт, 2007. – 128 с.

25. Розгон О. Щодо сутності категорії «відмова від дитини» в сімейному праві [Електронний ресурс] / О. Розгон // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. – 2016. – Вип. 40, Т. 1. – С. 79-82. – Режим доступу : http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.40/part_1/19.pdf ; Rozghon O. Shchodo sutnosti katehorii «vidmova vid dytyny» v simeinomu pravi [Elektronnyi resurs] / O. Rozghon // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. : Pravo. – 2016. – Vyp. 40, T. 1. – S. 79-82. – Rezhym dostupu : http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.40/part_1/19.pdf (дата звернення 30.09.2023р)

26. Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій: метод. матеріали для тренера / авт.-упоряд. Т. П. Авельцева [та ін.];

ред. І. Д. Зверєва. – К.: Науковий світ, 2003. – 68 с.

27. Сімейний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> ; Simeinyi Kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення (02.03.2023р.)

28. Соціальний супровід сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах: метод. посіб. / автор.-упор. : І. Д. Зверєва, Ж. В. Петрочко [та ін.]. – К.: ДЦССМ, 2006. – 84 с.

29. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 352 с

30. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Л.С.Волинець, Н.М.Комарова, І.В.Пєша та ін. – К.: Студцентр, 1998. – 120 с.

31. Сопівник І. В. Формування сімейних цінностей та батьківської відповідальності – основа первинної профілактики соціального сирітства Соціальна профілактика сирітства : матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 20 бер. 2018 р.). Київ, 2018., с. 7-9.

32. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”. – Укр. Ін-т соціальних досліджень, 2000. – 138 с. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист : збірник документів. Частина II. - К. : Столиця, 1998.

33. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Л. М. Артюшкіна, А. О. Полянничко Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 2 (59). С. 42 – 47.

34. Суходольська Г.С. Соціальне сирітство: історичні аспекти та сутність поняття. // Вісник ЖДТУ. 2015. №2 (72). С. 190-196.
35. Стан реалізації державної політики щодо захисту прав дитини. Підсумки діяльності Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини за 2009 рік (короткий виклад). Перспективи на найближчий період (2010 рік) [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.ditu.gov.ua/docs/stan-derzh-polit-2009.doc (дата звернення 07.07.2023р.)
36. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [за заг. ред. А. Й. Капської]. - К., 2000. - 246 с.
37. Стасенко Т. Раннє втручання : для якісної послуги необхідна ефективніша міжвідомча координація [Електронний ресурс] / Т. Стасенко. – Режим доступу : <https://www.umj.com.ua/article/129279/rannye-vtruchannya-dlya-yakisnoyi-poslugi-neobhidna-efektivnisha-mizhvidomcha-koordinatsiya>. (дата звернення 18.09.2023р.)
38. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Зб. метод. матеріалів / Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. – К.: Держ. Ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.
39. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с
40. Типове положення про соціальний центр матері та дитини [Електронний ресурс] : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2017 р. № 741. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741-2017-%D0%BF> ; Типове положення про соціальні центри матері та дитини [Електронний ресурс] : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2017 р. № 741. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741-2017-%D0%BF> (дата звернення 18.09.2023р.)
41. Толстоухова С. В. Стратегія формування національної системи забезпечення прав дітей / С. В. Толстоухова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - 2007. - № 3. - С 78-83.

42. Ящук Л.П. Сучасне розуміння соціального сирітства та значення територіальної громади як фактору соціалізації. Державне управління: теорія та практика. 2014. №1. С.81-88.

43. Therivel J. Abandoned Children [Electronic resource] / J. Therivel, L. McLuckey // Cinahl Information Systems. – Mode of access : https://www.ebscohost.com/assets-samplecontent/SWRC_Abandoned_Children_QL.pdf

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для батьків

Шановні батьки! З метою отримання відомостей, надання практичних порад і прийняття ефективних рішень щодо подолання складних життєвих обставин та запобігання відмові від дитини, просимо заповнити бланки анкет.

Сподіваємося на відвертість та співпрацю

Запитання анкети		Варіанти відповідей			
		Дуже важливо	Досить важливо	Не дуже важливо	Зовсім не важливо
1	Опанувати новими навичками матері/батька				
2	Дізнатися як діти ростуть/розвиваються				
3	Одержати підтримку у догляді за дитиною				
4	Отримати інформацію про послуги, наявні в громаді				
5	Навчитися як впоратися зі складними життєвими обставинами				
6	Усвідомити позитивні сторони материнства/батьківства				
7	Любов та підтримка Ваших батьків є				
8	Знати, що підтримують рідні та близькі люди				
9	Відвідувати заняття, читати літературу з розвитку та виховання дитини				

10 Чи є в сім'ї ще діти?

11. Ваш сімейний стан

12. Вік

Щиро дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК Б

Методика "Вимірювання надії"

Шкала складається з 12 запитань-стверджень: 4 з них служать індикаторами сили волі; 4 - індикаторами здатності знаходити шляхи; 4 запитання, які не обробляються, є відволікаючими.

Відповіді даються за чотирибальною системою:

4 - "цілком згоден",

3 - "загалом це так",

2 - "загалом не можу погодитися",

1 - "зовсім не можу погодитися".

Загальний бал за шкалою обчислюється шляхом складання відповідей на вісім питань. Величина шкали коливається відповідно від 4 до 32.

Нижче наводяться питання-твердження шкали.

1. Я завжди можу знайти багато способів, щоб вийти із скрутного положення. (Здатність знаходити шляхи)
2. Я енергійно переслідую свої цілі. (Сила волі)
3. Я дуже часто відчуваю себе втомленим. (Відволікаючий)
4. Існує багато способів вирішення однієї проблеми. (Здатність знаходити шляхи)
5. Мене легко переконати. (Відволікаючий)
6. Я можу уявити собі різні способи досягти в житті того, що є для мене дуже важливим. (Здатність знаходити шляхи)
7. Я турбуюся про своє здоров'я. (Відволікаючий)
8. Навіть тоді, коли інші збентежені, я знаю, що можу знайти спосіб вирішення проблеми. (Здатність знаходити шляхи)
9. Мій минулий досвід добре підготував мене до будь-яких випробувань та змін. (Сила волі)

Продовження додатку Б

10. У житті мені досить часто супроводжував успіх. (Сила волі)
11. Я знаю, що часто марно турбуюся з будь-якого приводу. (Відволікаючий)
12. Я досягаю цілей, які перед собою ставлю. (Сила волі)

Індикатори очікування, джерел контролю та інструментальної поведінки. Щоб виявити у респондентів структуру очікування, ставилося запитання про наявність або відсутність у них очікування яких-небудь сприятливих змін або подій протягом року. Потім вони повинні були письмово вказати подію, на яку сподівалися. З метою виявлення джерел контролю очікуваної події випробовуваним ставили запитання, від їх особистих зусиль або від зовнішніх обставин залежить настання цієї події. Інструментальна поведінка здійснювана для того, щоб очікувана подія відбулася, виявлялася за допомогою запитань, які стосувалися старанності, організованості, ризику, передбачливості, покладання надії на везіння, когнітивних процесів.

Тимчасова перспектива й ідентифікація з часом. Як індикатор тимчасової перспективи була вибрана тривалість планування свого майбутнього (від 1-2 місяців до 10 і більше років). Спрямованість ідентифікації з часом визначалася по відношенню до сьогодення, минулого та майбутнього ("це мій час", "мій час сплинув", "мій час ще не настав"). Крім того, респонденти виражали емоційно-ціннісне ставлення до часу, в якому вони живуть, а також до минулого.

ДОДАТОК В

Методика „Життєві цінності” (Автор - Н. Шевченко)

Мета: визначення ієрархії значущості життєвих цінностей серед жінок

Форма проведення: як індивідуальна, так і групова.

Процедура застосування методики: Жінкам пропонують загальне завдання - відповісти на запитання «Що для Вас є найважливішим у житті?»

Під час реалізації методики в групі слід стежити за тим, щоб усі працювали самостійно, слід виключити взаємовплив одне на одного.

Пропонують перелік життєвих цінностей. Потім за кожною цінністю потрібно визначити її значущість шляхом шкалування.

Інструкція для досліджуваного: Прочитайте, будь ласка, кожне визначення, обведіть одну з цифр рядка кружечком залежно від того, якою мірою кожне визначення є найбільш значуще.

Дякуємо за допомогу!

Перелік життєвих цінностей

1. Навчання.
2. Батьки.
3. Здоров'я.
4. Друзі.
5. Щастя.
6. Мир.
7. Допомога іншим людям.
8. Багатство.
9. Віра в Бога.
10. Спорт, мистецтво.
11. Батьківщина.
12. Майбутня робота.
13. Добробут у суспільстві.

Продовження додатку В

14. Взаємини з людьми.
- 15 Самовизначення.
16. Матеріальний добробут.
17. Діти.
18. Любов.
- 19 Моральні цінності.
20. Успіх у житті.